

qualification.

Key words: forming, mathematical competence, mathematical knowledge, skills, abilities, future teachers of physics and mathematics, project activity.s.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.

УДК 378.091.3:81'24:811.114

Котловський А. М.*

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ ТА ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Статтю присвячено аналізу сутності та структури англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів. З'ясовано сутність лексико-граматичної компетентності, що полягає в здатності фахівця у сфері економіки до лексичного і граматичного оформлення власних усних і писемних висловлювань та розуміння мовлення інших. Основними компонентами лексико-граматичної компетентності постають знання, навички й усвідомленість. У процесі оволодіння лексичною компетентністю виділяють три основні етапи (ознайомлення, автоматизація, застосування), у процесі оволодіння граматичною компетентністю також виокремлюють три етапи (орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний, варіювально-ситуативний).

Ключові слова: лексико-граматична компетентність, компоненти, знання, навички, етапи формування.

Успішна реалізація професійної діяльності, інтеграція людини в соціальній структурі суспільства залежить від оволодіння ключовими компетентностями, до яких належить й іншомовна комунікативна компетентність. Спілкування в іншомовному середовищі, вирішення професійних завдань за допомогою іншомовного професійного спілкування передбачає високий рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності.

Науковці вважають іншомовну професійну компетенцію та компетентність однією з універсальних основ професійної компетентності [5, с. 97].

Більшість дослідників (Л. Бахман, А. Белкін, Л. Безгласна, І. Зимняя, С. Пассов, Тер-Мінасова, І. Татаренко, А. Щукін, С. Савіньон, М. Кенел, М. Свейн) розуміють під комунікативною компетентністю здатність не тільки володіти знаннями, але й потенційну готовність їх застосовувати в нових ситуаціях. Внутрішня готовність і спроможність до комунікації іноземною мовою забезпечується одним із компонентів іншомовної комунікативної компетентності – лексико-граматичною компетентністю. У різних моделях іншомовної комунікативної компетентності цей компонент отримав таке змістове наповнення: граматична компетенція (М. Канале, М. Свейн) [17, с. 10], мовна компетенція (Л. Бахман) [16, с. 449], лексична і граматична компетентності (С. Ніколаєва).

Мета статті – здійснити аналіз сутності та структури лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- з'ясувати сутність лексичної та граматичної компетентностей;
- виявити структуру лексико-граматичної компетентності;
- виокремити основні етапи формування лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів.

На думку К. Александрова, І. Брізе, І. Зуєва, О. Сиземіної, О. Шамова, лексична компетентність вважається базовою у вивченні іноземної мови. Лексика є тим інвентарем, завдяки якому можливе функціонування будь-якого виду мовленнєвої діяльності.

*© Котловський А. М.

Спілкування відбувається на основі смислів, які закладені в лексиці (О. Кравченко, О. Леонтьєв, В. Петренко).

У методиці викладання іноземних мов поняття «лексична компетентність» (ЛК) трактують як багатоаспектне явище та якість мовної особистості. ЛК розглядається як наявність певного запасу лексичних одиниць, здатність до адекватного використання лексем (А. Богуш, О. Аматыєва, С. Куліш), здатність до миттєвої рефлексії з довготривалої пам'яті еталона слова (Н. Горбунова), когнітивна і практична готовність до самостійного засвоєння лексичних одиниць (Є. Ятаєва) [15, с. 32], здатність визначати контекстуальне значення слова (К. Александров) [1, с. 11]. За С. Ніколаєвою, лексична компетентність – це здатність людини до конкретного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, що базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань навичок, умінь і лексичної усвідомленості [7, с. 215].

Лексичними знаннями є відображення у свідомості студента результату пізнання лексичної системи у вигляді поняття про цю систему і правил користування нею. У нашому дослідженні ми спираємося на класифікації лексичних знань, запропоновані С. Ніколаєвою [8, с. 216] та Р. Мартиноювою [6, с. 249-250]. Науковці виділяють такі види знань:

- знання звукової та графічної форми слова;
- знання правил читання ЛО;
- знання семантики ЛО;
- знання про здатності мати синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, стилістичну і соціокультурну забарвленість;
- знання у сфері граматики, необхідні для утворення нових слів шляхом морфологічних перетворень знайомих слів;
- знання синтаксичної та лексичної сполучуваності ЛО;
- знання правил вживання лексики, що вивчається, у пов'язаних за змістом реченнях;
- знання про типи словників;
- знання схожості та розбіжності в лексичних системах рідної та іноземної мов.

Формування англомовної лексичної компетентності (АЛК) майбутніми економістами відбувається через оволодіння загальноповсякденною, загальноекономічною лексикою, стійкими термінологічними зворотами, професійними ідіомами, абрєвіатурами та скороченнями, термінологічними неологізмами. Від звичайних слів терміни відрізняються точністю семантичних меж. А. Посохова виокремлює типологічні ознаки термінів: 1) однозначність, тобто будь-якому терміну відповідає тільки одне поняття; 2) точність у визначенні поняття; 3) незалежність від контексту; 4) наявність визначення; 5) відсутність емоційного забарвлення, синонімів та омонімів; 6) стилістична нейтральність та обмеженість у вживанні за фаховим контекстом [9, с. 105]. Усвідомлення специфічних понять професійної сфери, засвоєння особливостей семантики та вживання англомовних економічних термінів вимагає від студентів вироблення «дослідницького» ставлення до слів і термінів.

Лексична навичка – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, що забезпечує коректне лексичне оформлення власного мовлення й адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших [7, с. 216]. С. Шатілов вирізняє мовні лексичні навички та мовленнєві лексичні навички, де мовні лексичні навички – це «дискурсивно-аналітичні навички оперування лексичним матеріалом без зв'язку із комунікацією», а мовленнєві лексичні навички – це «навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухом-мовленнєво-моторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови» [14, с. 129]. І. Задорожна наголошує, що оволодіння англомовними лексичними навичками – як рецептивними, так і репродуктивними – має аналітичний характер [4, с. 285].

Рецептивні лексичні навички базуються на ідентифікації, аналізі слова, словотворення, які ґрунтуються на складній структурі сформованих у вербальній пам'яті асоціативних умовних зв'язків між формальною та понятійною стороною ЛО й між самими ЛО» [3, с. 231]. Репродуктивні лексичні навички базуються на автоматизованій актуалізації ЛО, що передбачає рефлексію ЛО з довготривалої пам'яті; відтворення ЛО в зовнішньому мовленні; миттєве сполучення ЛО з іншими словами, вибір відповідного стилю [7, с. 216].

Лексичні навички характеризуються автоматизованістю, стійкістю, самостійністю й репродуктивністю. Навичка, особливо лексична, виникає «як усвідомлена дія, що підлягає автоматизації, а потім функціонує як автоматизований спосіб виконання дії» [10, с. 28-30]. Лексична навичка забезпечує швидке оперування словесним матеріалом у процесі спілкування.

Поступальність процесу формування лексичної компетентності передбачає виокремлення етапів формування лексичної компетентності. У результаті аналізу основних досліджень ЛК Н. Гальської, Н. Гез, С. Шамілова, Ю. Семенчука, А. Шамова, С. Ніколаєвої, О. Козаченко в процесі оволодіння АЛК виділяються три основних етапи: етап ознайомлення, етап автоматизації, етап застосування (табл. 1)

Таблиця 1

Етапи формування лексичних навичок

Етапи	Формування лексичних рецептивних навичок	Формування лексичних продуктивних навичок
Ознайомлення	Упізнавання ЛО у словосполученні. Семантизація ЛО (визначення значення незнайомої ЛО за її словотворчим компонентом, подібністю звучання зі словами української мови)	Аналіз ЛО з погляду їх сполучуваності, імпліцитної соціокультурної інформації, полісемії, контекстного вживання
Автоматизація	Відтворення словосполучень і речень з ЛО при її зоровому і слуховому сприйманні	Багаторазове відтворення ЛО на рівні слова, речення в однотипних мовленнєвих ситуаціях
Застосування	Відтворення функції ЛО текстового рівня при її зоровому і слуховому сприйманні	Оволодіння функцією ЛО в мовленні на текстовому рівні для вирішення комунікативних завдань

Семантизація ЛО може відбуватися за двома різновидами способів – перекладними й неперекладними. До перекладних відносять однослівний, багатослівний, пофразовий переклад, тлумачення/пояснення значення рідною мовою (РМ), дефініцію. Неперекладними способами розкриття значення нової ЛО є наочна й мовна семантизація (за допомогою контексту, ілюстративного речення; протиставлення невідомих слів відомим), дефініція, тлумачення ЛО іноземною мовою. Вибір способу семантизації має враховувати змістове наповнення галузі майбутньої професійної діяльності студента. В. Терещук звертає увагу на те, що одним із найефективніших способів представлення навчального лексичного матеріалу є наочна семантизація, що через ілюстроване відтворення значень англomовної фахово орієнтованої лексики поглиблює образне мислення та забезпечує чітке розуміння складної термінології [12].

Методисти А. Климетенко, Р. Мартинова, В. Миролюбов, В. Плахотник, Г. Харлов, А. Щукін стверджують, що різноманітність повторення забезпечує ефективність навчальної діяльності, і тому пропонують застосовувати багатократне повторення у взаємозв'язку з раніше вивченим матеріалом, яке супроводжується мнемічними діями, введення нових розумових завдань при повторенні, розподіл повторення в часі, поглиблення та розширення вже вивченого матеріалу. Студенти мають вивчати

лексичний матеріал у різних граматичних формах, включати його в засвоєні й нещодавно представлені синтаксичні схеми.

Ефективність роботи над лексикою залежить від володіння студентом навчальними стратегіями. Для запам'ятовування лексичного матеріалу можна використовувати такі стратегії: групування матеріалу за певною ознакою (за тематикою, алфавітом, словотворчими елементами, парадигматичною та синтагматичною віссю), використання графічних організаторів для систематизації лексики. Зв'язки між новими і засвоєними словами, на думку Н. Ніколаєнко, сприяють швидкому відтворенню в пам'яті необхідної ЛО [8, с. 90]. І. Задорожна стверджує про можливість управління та самоуправління цією системою зв'язків, введення до неї нових елементів [4, с. 286].

Проблема визначення змісту і структури ГК була об'єктом досліджень у працях О. Вовк, Л. Карпової, Н. Кафтайлової, М. Лебедевої, А. Ольховської, О. Рубльової, Ю. Ситник, Н. Скляренко, Т. Стеченко, С. Шатілова.

Грамматичну компетентність (ГК) трактують як здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення інших [7, с. 234]. Неможливо досконало оволодіти іноземною мовою без знання граматичної структури іноземної мови. Системне знання граматичного аспекту мови, володіння граматичними категоріями, уміння адекватно використовувати граматичні явища в мовленнєвій діяльності забезпечують успішність побудови осмислених і зв'язних висловлювань, вирішення комунікативного завдання. І. Чернецька розуміє ГК як здатність індивіда комунікативно доцільно й ситуативно адекватно користуватися іншомовними граматичними знаннями та навичками з метою адекватної реалізації своєї мовленнєвої поведінки у процесі спілкування [13, с. 39].

Основними компонентами ГК виступають: граматичні знання, граматичні навички і граматична усвідомленість.

Дослідження когнітивної психології (А. Ньюелл, Г. Саймон) виявили, що знання в пам'яті можуть існувати у формі статичних структур (декларативні знання), та у формі операцій (процедурні знання). Декларативні граматичні знання включають знання мовних одиниць і правил їх функціонування в мовленні. Процедурні граматичні знання – це реалізація декларативних знань у процесі граматичного оформлення мовлення [11, с. 17]. У результаті «спостереження» за функціонуванням граматичної структури в мовленні студенти отримують виведені знання. Таке явище спостерігається на основі спеціально організованого навчального процесу і матеріалу. Логічний висновок, який виводиться студентами самостійно, забезпечує вищий рівень сформованості ГК.

Грамматичні навички характеризуються такими ознаками, як автоматизованість, гнучкість, стійкість. Автоматизованість – вирішення граматичних проблем через «відчуття» відповідностей і розбіжностей між словами, фразами та структурами. Стійкість означає стабільне функціонування навички в умовах інтерференції з боку інших навичок. Гнучкість – це здатність переносу на нові ситуації та новий матеріал.

Рецептивні граматичні навички базується на розпізнаванні граматичних форм і співвіднесенні їх з певним значенням. Студенти аналізують та усвідомлюють граматичні явища, підбираючи приклади (речення) до них, здійснюючи трансформацію речення та співвідносячи з раніше засвоєними граматичними явищами в текстах. О. Вовк доповнює основні граматичні дії цих навичок «операціями прогнозування синтаксичних структур» [2, с. 21].

Репродуктивні граматичні навички передбачають вибір форми згідно з комунікативним наміром, ситуацією мовлення [7, с. 240]. Виконання дії за зразком, окремих мовленнєвих операцій, що входять до складу їхнього виконання, виконання вправ на вибір, цілеспрямоване мовленнєве тренування граматичних структур в однотипних мовленнєвих ситуаціях забезпечує створення гнучкості граматичної навички для застосування її в різноманітних умовах [13, с. 29-30].

У нашому дослідженні ми дотримуємося етапів формування ГК, запропонованих С. Шатіловим (табл. 2):

- орієнтовнопідготовчий;
- стереотипноситуативний;
- варіювальноситуативний.

Таблиця 2

Етапи формування граматичної компетентності

Етапи	Формування рецептивних граматичних навичок	Формування продуктивних граматичних навичок
Орієнтовнопідготовчий етап	Ознайомлення з формальними ознаками граматичних явищ у контексті	Виконання граматичної дії за зразком з опорою або без опори на правило. Первинне виконання окремих мовленнєвих операцій, що входять до складу граматичної дії
Стереотипно-ситуативний рівень	Розпізнавання і диференціація нових граматичних сигналів та співвіднесення їх із певним значенням на рівні речення	Мовленнєве тренування ГС в однотипних мовленнєвих ситуаціях. Автоматизація дій
Варіювально-ситуативний рівень	Співвіднесення з «однорідними» структурами	Подальше вправляння граматичних структур на рівні надфразової єдності

На орієнтовнопідготовчому етапі формується основа; на стереотипноситуативному рівні формується засвоєння операційних дій з новою ГС і досягається автоматизованість навички; на варіювальноситуативному рівні завершується процес створення гнучкості навички для застосування їх у різноманітних умовах (С. Шатілов). Процес формування іншомовних граматичних навичок завершується включенням останніх до складу мовленнєвих вмінь.

До основних ознаки сформованості граматичних навичок належать:

- автоматичне «зчитування» граматичних ознак;
- вибір синтаксичних структур, які відповідають комунікативним намірам;
- підсвідомий і машинальний акт процесу конструювання цілого речення;
- здатність пов'язувати речення в межах надфразових єдностей (граматично узгоджувати члени речення, узгоджувати їх форми в часі, вживати синтаксичні синонімічні структури);
- володіння засобами вираження зв'язків і відношень між фразами й лексемами висловлювання.

На основі здійсненого аналізу можемо зробити відповідні висновки. Лексико-граматична компетентність майбутніх економістів – це здатність фахівця у сфері економіки до лексичного і граматичного оформлення власних усних і писемних висловлювань та розуміння мовлення інших. Основними компонентами лексико-граматичної компетентності постають: знання, навички й усвідомленість. Студенти оволодівають декларативними та процедурними знаннями, формують рецептивні й репродуктивні лексичні та граматичні навички. Лексична компетентність майбутніх економістів формується впродовж трьох етапів (ознайомлення, автоматизація, застосування). У процесі оволодіння граматичною компетентністю науковці виокремлюють три етапи, а саме: орієнтовнопідготовчий, стереотипноситуативний, варіювальноситуативний.

Розроблення системи вправ і завдань для формування лексико-граматичної компетентності в усному спілкуванні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи складає перспективу наших подальших наукових розвідок.

Література:

1. Александров К. В. Мультимедийный комплекс как средство обучения лексической стороне иноязычной речи студентов лингвистического вуза (на материале немецкого языка) : автореферат дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / К. В. Александров. – Нижний Новгород, 2009. – 22 с.
2. Вовк О. І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. І. Вовк. – К, 2008. – 349 с.
3. Гнаткевич Ю. В. Навчання лексичного аспекту чужоземної мови у вищих навчальних закладах / Ю. В. Гнаткевич. – К. : Просвіта, 1999. – 317 с.
4. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : монографія / І. П. Задорожна. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2011. – 414 с.
5. Коннова З. И. Развитие профессиональной иноязычной компетенции будущего специалиста при многоуровневом обучении в современном вузе : дис. д-ра пед. наук : 13.00.08 / Коннова З. И. – Тула, 2003. – 355 с.
6. Мартинова Р. Ю. Цілісна загально дидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія / Мартинова Р. Ю. – К. : Вища школа, 2004. – 454 с.
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / [О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін.] ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
8. Николаенко Н. В. Инициативное расширение словаря студентами младших курсов языковых факультетов (на материале английского языка) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Николаенко Н.В. – М., 1999. – 213 с.
9. Посохова А. В. Лексична компетенція як важливий фактор формування мовної особистості фахівця / А. В. Посохова // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – 2010. – № 54. – С. 104-107.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : [в 2 т.] / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 485 с.; Т. 2. – 322 с.
11. Руснак Д. А. Формування граматичної компетенції у майбутніх викладачів французької мови з комп'ютерного підтримкою: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Руснак Д. А. – К., 2009. – 200 с.
12. Терещук В. Г. Методика формування англомовної лексичної компетенції майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності в умовах віртуального навчального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В.Г. Терещук, 2014. – 22 с.
13. Чернецкая И. В. Профессионально-направленное обучение грамматике английского языка студентов старших курсов филологических факультетов педагогических вузов (английский язык как вторая специальность) : дисс. канд. пед. наук : 13.00.02 / Чернецкая И. В. – СПб., 2001. – 214 с.
14. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» / С. Ф. Шатилов. – 2-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1986. – 223 с.
15. Ятаева Е. В. Учебный глоссарий как средство развития учебной иноязычной компетенции в профессиональном языковом образовании : дис. ... канд. пед. наук / Ятаева Е. В. – Екатеринбург, 2007. – 297 с.
16. Bachman Lyle F. and Palmer Adrian S. The Construct Validation of Some components of communicative Proficiency / F. Bachman and A. Palmer // TESOL Quarterly. – 1982. – Vol. 16. – September. – № 3. – Pp. 449-465.
17. Canal M. From Communicative competence to Communicative Language Pedagogy / M. Canale // Richards J. And Schmidts R., (eds) Language and communication/ – London : Longman, 1983. – Pp. 2-27.

Котловский А. Н.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ
ЛЕКСИЧЕСКОЙ И ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Статья посвящена анализу сущности и структуры англоязычной лексико-грамматической компетентности у будущих экономистов. Выяснена сущность англоязычной лексико-грамматической компетентности, которая заключается в способности специалиста в области экономики к лексическому и грамматическому оформлению своих устных и письменных выражений и пониманию речи других. Основными компонентами лексико-грамматической компетентности являются знания, умения и осознание. В процессе овладения лексической компетентностью выделяют три этапа (ознакомление, автоматизация, употребление), в процессе овладения грамматической компетентностью тоже выделяют три этапа (ориентировочно-подготовительный, стереотипно-ситуативный и вариативно-ситуативный).

Ключевые слова: лексико-грамматическая компетентность, компоненты, знания, умения, этапы формирования.

Kotlovskiy A. N.

THE STAGES OF BUILDING ENGLISH LEXICAL AND GRAMMAR COMPETENCE
OF PROSPECTIVE ECONOMISTS

The article is devoted to the analysis of the essence and structure of English lexical and grammar competence of prospective economists. The essence of the English lexical and grammar competence is defined that consists in the ability of a specialist on the field of economics to express one's speaking and writing using grammar and vocabulary. The main components of the lexical and grammar competence are knowledge, skills and awareness. The student s gain declarative and procedural knowledge of grammar and vocabulary, obtain receptive and productive skills in grammar and vocabulary.

The main features of lexical skills are automatization, stability, independence and production. The main features of grammar skills are automatization, flexibility, stability.

Receptive lexical skills are based on identification, analysis of the word and word-forming. Productive lexical skills are based on automated retention of the word. Receptive grammar skills are based on identification of grammar structure and its matching with the meaning; productive grammar skills are based on the choice of a grammar structure that is a speaking oriented one.

In the process of building lexical competence three stages are outlined: presentation, automatization and usage. In the process of building grammar competence also three stages are set: oriented-preparation, patterned situations; variable situations. The main features of lexical and grammar skills which achieved high level of performance are presented.

Key words: English lexical and grammar competence, components, knowledge, skills, building stages.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 37.014.5

Кругла Н. А., Фролова М. Е.*

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна система вищої освіти України потребує глобальних знань, нового глобального середовища існування, нової глобальної культури і нового глобального світогляду, заснованого на розумінні визначальної ролі знань, на існуванні людського суспільства, нарешті на діяльності самої людини. У нових умовах розвитку цивілізації потрібно змінити самі цілі вищої освіти, забезпечити принципово нову її орієнтацію на умови життя і проблеми глобального співтовариства. Виходячи з цього, сьогодні актуальним постає питання модернізації системи

*© Кругла Н. А., Фролова М. Е.